

Олена Кан
(Херсон, Україна)

ВИДАТНІ АВТОРИ ЧАСОПISУ «ОСНОВА» ПРО УКРАЇНСЬКУ ФІЛОЛОГІЮ

Педагогічна персоналістика є невід’ємною частиною будь-якого історико-педагогічного дослідження. За допомогою дослідження педагогічних персоналій можливо розкрити закономірності розвитку царини, прослідкувати становлення окремих тенденцій, що дозволяє охарактеризувати історичні традиції та основні положення проблеми, що досліджується. Одним з джерел педагогічної персоналістики є періодичні видання. Матеріали стосовно видатних дослідників, діячів, письменників досліджуваного періоду та їх творчості містяться в таких періодичних виданнях, як: «Вестник Европы», «Воспитание», «Киевская старина», «Педагогический сборник», «Университетские известия», «Основа». У цих часописах регулярно розглядалися різні аспекти, пов’язані з діяльністю історико-філологічних факультетів як осередків вивчення філології, друкувалися статті, огляди, твори відомих діячів, науковців, педагогів щодо стану та розвитку філологічної науки, зокрема й української філології. Розглянемо діяльність видатних авторів у галузі української філології в другій половині XIX століття на прикладі часопису «Основа».

Згідно з довідниковими ресурсами «Основа» – щомісячний український (південно-російський) літературно-науковий часопис, який друкувався у Петербурзі з січня 1861 по жовтень 1862. За цей період вийшло 22 номери. Матеріали друкувалися українською та російською мовами. Ініціаторами створення журналу були П. Куліш, М. Костомаров, В. Білозерський (редактор), які у першому номері часопису визначили головне його завдання – всебічно і неупереджено досліджувати південно-російський край [2]. Журнал мав наступні розділи: витончена словесність, історія, народоопис, виховання та освіта, землеустрій, природничі науки та медицина, сільське господарство, промисловість та торгівля, урядові постанови та розпорядження, розбір видатних творів і перелік книг та статей, обласні відомості. Усі матеріали, які подаються до будь-якого розділу часопису повинні мати неопосередковане відношення до південного краю. До кожного номеру П. Куліш додавав матеріали для словника української мови (пояснення незрозумілих південно-російських слів), прагнучи зробити видання зрозумілим і для російського читача. У вступній статті надана інформація щодо кожного розділу з детальним поясненням їх складу, відбору того чи іншого матеріалу для друку.

В часопису друкували твори близько 40 українських письменників. Серед них – Т. Шевченко, О. Стороженко, С. Руданський, Л. Глібов, Ієремія Галка (М. Костомаров), П. Куліш, Ганна Барвінок (Олександра Білозерська-Куліш),

Д. Мордовець, О. Кониський, О. Афанасьєв-Чужбинський, Марко Вовчок та ін. З молодших – В. Лиманський, П. Кузьменко, М. Олелькович (М. Александрович), В. Кулик, С. Ніс, М. Вербицький, М. Чайка, М. Номис (Симонов) та ін. Співробітниками «Основи» були й учасники «Київської Громади», українофіли П. Житецький, В. Антонович, Т. Рильський та ін. Найактивніші автори публіцистичних статей – М. Костомаров та П. Куліш. В ряді статей порушувалися питання історії української мови, перспектив її розвитку, становлення наукової термінології, орфографії, здійснювалася значна словникова робота тощо. Автори публікацій – М. Гатцук, М. Левченко, О. Гатцук, М. Андрієвський, П. Єфименко та ін. Постійно друкував часопис фольклористичні та етнографічні розвідки (П. Куліш, М. Номис, П. Чубинський, Л. Жемчужников, О. Серов та ін.). Досить багато уваги надавалося питанням народної освіти, зокрема організації недільних шкіл в Україні, створенню підручників, книг для читання українською мовою, що вказує на зв'язок із громадівською програмою початку 60-х років. Відділ критики і бібліографії очолював П. Куліш – перший професійний український критик [3]. Саме під його авторством публікувалося більшість статей, пов'язаних з українською філологією. Так, починаючи з першого випуску журналу у січні 1861 року та впродовж року П. Куліш опублікував «Обзоры украинской словестности», що містили детальний аналіз та критичний огляд найвидатніших творів та творчості Климентія, І. Котляревського, П. Гулак-Артемовського, М. Гоголя (часопис за січень 1861р. – Кліментій та І. Котляревський; за березень 1861 р. – П. Гулак-Артемівський; за травень, вересень, листопад та грудень 1861 р. – змістовні статті про М. Гоголя [1].

Особливої уваги заслуговує замітка П. Куліша щодо розділу «Объяснение неудобопонятных южнорусских слов». Цей розділ містив слова української мови з перекладом. Вибір слів обмежувався тими незрозумілими для неукраїнського населення словами, які містилися у певному номері часопису. П. Куліш дає тлумачення невірному перекладеним словам, наводячи приклади з творів видатних українських авторів. Саме в такому ключі П. Куліш планував створити український словник. У часопису від 1861 року за січень, він розмістив невелику статтю, в якій описав структуру майбутнього словника. За його задумом словник міститиме 3 сегменти слів української мови: 1) слова, які використовує народ у своїх розмовах; 2) слова, які обрані з народних прислів'їв, казок; 3) слова, які містяться в творах найкращих українських письменників. Поряд з кожним словом буде використано один або декілька прикладів, щоб проілюструвати його застосування, при цьому слово буде вжито у живій мовній ситуації, які будуть запозичені з української поезії та

літератури. В передмові, як зазначає П. Куліш, буде представлена стисла граматика української мови [1].

Цікавими для розуміння стану української філології є літературно-критичні огляди, опубліковані у часопису: «Заметки и наброски Н.В. Гоголя для драмы из украинской истории» за авторством М. Гоголя (січень, 1861 р.), «Характер и задача украинской критики» П. Куліша (лютий, 1861 р.), «Заметка о народном языке» невідомого автора (квітень, 1861 р.), «Слово о Сковороде» М. Костомарова (липень, 1861 р.), «По вопросу о южнорусском языке» П. Лавровського (листопад-грудень, 1861 р.), «Краткий исторический очерк украинской литературы» за підписом Н.М. (березень, 1862 р.), «Известие о южнорусском словаре Г. Шейковского» Б. Лазаревського (березень, 1862 р.). Ці роботи свідчать про немалий інтерес до української мови та літератури, але постійні негативні статі та огляди російськомовної громади митців та літературознавців змушували авторів «Основи» публікувати свої праці здебільшого в доказовій манері, намагаючись довести свою точку зору до загальності [1].

Особливість «Основи» було те, що кожний номер часопису розпочинався творами Т. Шевченка. Загалом у журналі було опубліковано біля 70 його поезій, а також його щоденник, листи тощо. У зв'язку зі смертю Т. Шевченка в окремих номерах часопису міститься інформація щодо проведення його поховання, жалоби, промови та вірші, присвячені його смерті, а також матеріали присвячені річниці з дня смерті Т. Шевченка. У часопису за березень 1862 р. розміщено статтю «Материалы для биографии Т. Шевченка» А. Лазаревського, яка закликає збирати та аналізувати матеріали для створення біографії видатного письменника. Стаття містить пропозиції щодо періодизації життя та творчого шляху поета, дає напрямки для подальшого дослідження творчості митця [1].

Отже, часопис «Основа» (редактор В. Білозерський) був спільним проектом петербурзької громади на чолі з видатними діячами того часу, що мав загальноукраїнське значення. Істотне значення часопису полягало в тому, що це видання знаменувало новий етап розвитку українського письменства (друкувалися твори Т. Шевченка, М. Вовчок, П. Куліша та ін.). Видатні автори, такі як: П. Куліш, П. Костомаров, М. Максимович на сторінках часопису мали можливість висловлювати свої думки щодо української проблематики, тим самим заохочуючи не тільки відомих, а й молодих авторів до літературно-публіцистичної роботи та українознавчих студій. Матеріали, надруковані в часопису, надають можливість ознайомитися зі станом української філології в ті роки, побачити ставлення російськомовного та польського оточення до

української мови, літератури та писемності та усвідомити особисте відношення авторів досліджуваної епохи до вищезазначених проблем.

Список використаних джерел

1. Основа. Южно-русский литературно-ученый вестник. *Електронний ресурс*. С.-Петербург: Типография П.А. Кулиша, 1861-1862. 4513 с. Режим доступу: <https://www.twirpx.com/file/1168162/>
2. Шугуров Н. К истории «Основы». *Киевская старина*, 1899, № 5.
3. Ясь О.В. Основа – часопис. *Електронний ресурс*. Енциклопедія історії України: Т. 7: Мі-О / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. К.: В-во «Наукова думка», 2010. 728 с.: іл. Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Osnova_z